

Юлія АРТИМИШИН

кандидат історичних наук

науковий співробітник відділу новітньої історії

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

науковий співробітник

Меморіального музею тоталітарних режимів «Територія терору»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8095-7379>

e-mail: julialviv1011@gmail.com

ПРОПАГАНДИВНИЙ ДИСКУРС ВСТАНОВЛЕННЯ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ В 1939–1941 РОКАХ У ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВІ НА СТОРІНКАХ УКРАЇНОМОВНОЇ ПРЕСИ

Висвітлено основні етапи становлення нацистської окупаційної адміністрації після поділу Польщі 1939 р., формування владних і пропагандивних структур ГГ для польських окупованих областей. Проаналізовано тематичне та змістове наповнення публікацій україномовної преси 1939–1941 рр. (до 22 червня) про встановлення нового владного режиму – Третього Райху.

Показано процес формування пропагандивних структур, які діяли у ГГ. Зауважено, що спершу було створено Департамент народної освіти та пропаганди, який згодом перетворено на Головний відділ пропаганди. Наголошено, що окремо діяло Управління начальника преси Генерал-губернаторства, створене 15 серпня 1940 р.

Проаналізовано положення та регламенти 1939–1940 рр., які узгоджували видавничий процес, цензуру. Зауважено, що, відповідно до владних постанов зазначеного періоду, діяльність усіх видів видавничих підприємств потребувала дозволу Департаменту народної освіти та пропаганди у ГГ. Зауважено, що також запроваджувалися вимоги про отримання дозволу на функціонування друкарень усіх видів, а також формувався максимальний перелік публікацій (періодичних і неперіодичних), для друку яких був потрібен дозвіл.

Проаналізовано часописи «Вістник Українського Центрального Комітету», «Холмські вісті», «Краківські вісті. Народний часопис Генерального Губернаторства». Встановлено, що в першому виданні головно репрезентовано процес формування владної структури ГГ, організаційні проблеми творення УЦК, співпрацю з осередками на місцях. Простежено, що редакції «Холмських вістей» і «Краківських вістей» дотримувалися офіційно визначених пріоритетів у підборі тем та авторів, а зважаючи на порозуміння між Радянським Союзом і Третім Райхом, у публікаціях відсутня антирадянська риторика, натомість вміщено замітки про формування лінії розмежування, тісну співпрацю між державами та переселенську акцію по обидва боки кордону. Зауважено, що процес переселення окреслено як дружню умову, що дає можливість німцям і українцям, білорусам і

росіянам (москалям) повернутися та об'єднатися зі своїми державами. Наголошено, що ідеологічне підґрунття переселенської акції відповідає планам обох керівників.

Ключові слова: пропаганда, дискурс, цензура, Генерал-губернаторство, періодичні видання.

Після початку Другої світової війни терени Закерзоння окупували німецькі військові, згідно з таємним протоколом до Договору про ненапад від 23 серпня 1939 р. А 17 вересня 1939 р. радянська армія, також відповідно до таємних домовленостей, перетнула кордон Польщі, форсувала р. Збруч, 22 вересня – захопила Львів. Унаслідок подальших узгоджених дій Червона армія просувалася далі на захід, захопивши майже все Люблінське воєводство (Сергійчук, 1999, с. 166; Пастернак, 1989, с. 245–246). 24 вересня як наслідок спільної операції радянських і німецьких військових було оточено польські загони під Замостям, а вже 28 вересня – захоплено Варшаву (Зінченко, В'ятрович, Майоров, 2016, с. 33–34). Фактичний поділ території між СРСР та Німеччиною відбувся 28 вересня 1939 р. підписанням Договору про дружбу і кордони, згідно з яким до Німеччини відійшло Люблінське та частково Варшавське воєводства, а до Радянського Союзу – територія Литви. Кордон встановлювався приблизно по «лінії Керзона» – вздовж річок Сян, Солокія, Західний Буг (Артимішин, 2023, с. 63).

Відповідно до Таємного додаткового протоколу до Договору про дружбу і кордони, також були узгоджені плани щодо переміщення населення – «обміну населенням» між двома частинами розділеної Польської держави. Договірні сторони зобов'язувалися не перешкоджати охочим особам німецького походження переселятися з радянської зони до Німеччини, а українцям і білорусам із німецької частини – на схід, у СРСР. Також були узгоджені зобов'язання про недопущення «польської агітації» в окупованих теренах, яка б перешкождала інтересам підписантів (Лисенко, Пилявець). Цей обмін цивільного населення тривав аж до середини 1940 р. (Балабан, 2023, с. 78). Із відступом німецьких військ на захід багато українців виїхало із Західної України, головні політичні діячі, інтелігенція, члени Організації українських націоналістів. Польський дослідник Павел Маркевіч (Pavel Markevich) навів приблизне число втікачів у німецьку зону окупації – 20–30 тис. українців (Markiewicz, 2018, s. 67). Натомість за підрахунками Володимира Кубійовича спершу це було лише кілька тисяч, згодом – 30 тис. (Кубійович, 1975, с. 33). Польський дослідник Рішард Тожецькі (Ryszard Torzecki) вважав, що з Радянського Союзу втекло до 20 тис. українців (охопно з 18 тис. із Підкарпаття та Буковини) (Markiewicz, 2018, s. 67).

Західну Україну 22 жовтня було офіційно приєднано до УРСР. Відбулися радикальні трансформації нових територіальних утворень, зокрема радянізація з тоталітарними підходами. За визначенням американсько-польського соціолога й історика Яна Гросса (Jan Gross), відбулася «революція згори», яка характеризувалася низкою перетворень: ліквідацією та змінами всіх державних і громадських інститутів, які існували до того, і водночас ліквідацією «усталеної схеми горизонтальних зв'язків між членами міської громади» (Gross, 2003, p. 227).

Нацистська адміністрація в Польщі 12 жовтня 1939 р. створила Генерал-губернаторство (ГГ) для польських окупованих областей (*Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete*; *Generalne Gubernatorstwo*; Генеральна губернія), куди

увійшли такі колишні польські адміністративно-територіальні одиниці: Люблінське, Варшавське, Радомське та Краківське воєводства. Відтак до ГГ також увійшли колишні етнічні українські терени: Лемківщина, Холмщина, Підляшшя, частково Надсяння (Перемищина, Ярославщина) (Лисенко, 2009, с. 296; Кубійович, 1975, с. 19). Наступним кроком стало запровадження нового адміністративного поділу – утворено чотири дистрикти: «Краків», «Варшава», «Радом», «Люблін». Із приєднаних територій колишніх Львівського, Станіславівського і Тернопільського воєводств (без північної частини), відповідно до липневих декретів Адольфа Гітлера (Adolf Hitler), сформовано в серпні 1941 р. ще один дистрикт – «Галичина» – з центром у Львові. Урочиста церемонія з передачі влади Східної Галичини від військового командування до цивільної адміністрації відбулася 1 серпня 1941 р., відтак ГГ було об'єднано з дистриктом «Галичина» (Кубійович, 1975, с. 37–38; Лисенко, 2009, с. 295–296).

Мета статті – окреслити основні віхи становлення нацистської окупаційної адміністрації після поділу Польщі 1939 р., формування владних і пропагандивних структур ГГ для польських окупованих областей; проаналізувати тематичне та змістове наповнення публікацій україномовної преси 1939–1941 рр. (до 22 червня) про встановлення нового владного режиму – Третього Райху.

У радянський період легальний україномовний видавничий рух у період нацистської окупації практично не досліджувався, на противагу окремим змістовним розвідкам в еміграції: Іллі Чайковського та Миколи Кравчука (Чайковський, 1966; Чайковський, 1974, с. 132–136; Чайковський, Кравчук, 1975а, с. 46–48; Чайковський, Кравчук, 1975b, с. 80–88; Чайковський, Кравчук, 1980, с. 20), Івана Мальчевського (Мальчевський, 1985, с. 290–296), Миколи Мартинюка (Мартинюк, 1982, с. 76–77). Із відновленням незалежності та подальшими кроками з розсекречення архівних і бібліотечних фондів, як наголошує дослідниця Надія Якобчук, відбулося суттєве зростання у вивченні розвитку легальної української періодики під нацистською окупацією (Якобчук, 2020, с. 146). Від кінця 1990-х років вийшла низка публікацій: бібліографічних видань, монографій, які аналізують український легальний видавничий рух або ж присвячені окремим виданням, окреслюють соціокультурний контекст, у якому перебувала видавнича справа тощо. Ця проблематика представлена в роботах таких авторів: Наталії Антонюк (Антонюк, 1997; Антонюк, 1999, с. 353–358), Бориса Грановського (Грановський, 2002), Олександра Луцького (Луцький, 1994, с. 62–66; Луцький, 1995, с. 105–110), Костянтина Курилишина (Курилишин, 2007а; Курилишин, 2007b; Курилишин, 2008), Лариси Головатаї (Головата, 2010; Головата, 2013), Марії Галушки (Галушко, 2001; Романюк, Галушко, 2003), Оксани Салати (Салата, 2010), Ігоря Павлюка (Павлюк, 2001; Павлюк, 2005).

Важливе джерело для вивчення проблематики – мемуари українських діячів, які працювали у структурах Українського центрального комітету (УЦК), Українського видавництва та активних діячів часу Другої світової війни, зокрема Костя Паньківського (Паньківський, 1957; Паньківський, 1965), Івана Кедрина-Рудницького (Кедрин, 1976), Володимира Кубійовича (Кубійович, 1975) й ін. Польська історіографія налічує велику кількість видань, присвячених польській пресі ГГ, системі нацистської пропаганди, зокрема можна виділити роботи Владислави Вуйцік (Władysława Wójcik) (Wójcik, 1988), Агнешки Цесьліковей (Agnieszka Cieślukowa) (Cieślukowa, 1997), Томаша Гловіньського (Tomasz Głowiński) (Głowiński, 2000), Кшиштофа

Возняковського (Krzysztof Woźniakowski) (Woźniakowski, 1997), Моніки Напори (Бартосяк) (Monika Napora (Bartosiak)) (Napora, 2017; Napora, 2021, s. 187–201), Войцеха Гротта (Wojciech Grott) (Grott, 2023).

Система організації влади у ГТ ґрунтувалася на тих самих принципах, що й у Німеччині – керівником був генерал-губернатор (діяв від імені фюрера, водночас очолював Націонал-соціалістичну партію), який зосереджував у своїх руках законодавчу (видавав розпорядження) та адміністративну (керував управлінням губернаторства) владу. Водночас йому підпорядковувалися «СС і поліцфюрер» та «шеф управління губернаторства» – державний секретар (керівник адміністративних органів) (Кубійович, 1975, с. 35–37; Лисенко, 2009, с. 297).

Майже відразу після становлення лінії розмежування між Радянським Союзом і Німеччиною розпочалося формування мережі українських комітетів, які заклали основу для української репрезентативної організації – УЦК (Кубійович, 1975, с. 45–46; Тронь, 2020, с. 21). Нагальними проблемами на місцях були: допомога втікачам з окупованих Радянським Союзом земель, відбудова господарства, шкільництва та культурної сфери українства. Зважаючи на стихійність організації українських комітетів, обшир проблем, які вони намагалися вирішити, нагальним було також формування єдиного консолідаційного центру – представницької організації. Володимир Кубійович пригадував, що «більшість комітетів виникла в жовтні, інші – в листопаді 1939 року, а лише деякі – пізніше. Вони поставали звичайно у повітових осередках ... Комітети постали у перші тижні після розгрому Польщі, серед повоєнного хаосу, коли німецький адміністративний апарат не був ще складений як слід» (Кубійович, 1975, с. 51, 55).

Процес становлення УЦК представлено в часописі «Краківські вісті». Перша нарада «представників поодиноких Комітетів» відбулася всередині жовтня 1939 р. у Кракові, а дня «17 листопада ц. р. явилася у Генерального Губернатора мін. д-ра Франка численна українська делегація під проводом проф. д-ра В. Кубійовича і полк. Р. Сушка та у приявности полк. А. Бізанца і д-ра Г. Курца, яка вручила йому меморіал у справі свобідного розвитку українсько життя в Г. Г., і видвигнула низку конкретних побажань» (Як дійшло до створення, 1942). Генерал губернатор Ганс Франк (Hans Frank) висловив підтримку щодо розвитку «національного життя» українства, погодився на створення «загальної організації українців у Г. Г.» (Як дійшло до створення, 1942). Організаційне оформлення було тривалим, однак у лютому 1940 р. німецька влада дала дозвіл на створення «Станиці довіря та іменувала д-ра В. Кубійовича Мужем Довіря для українських справ у Генер. Губернаторстві» (Як дійшло до створення, 1942). Лише 4 травня 1940 р. відділ у справі населення і суспільної опіки видав дозвіл на організацію українського життя (низової ланки) у вигляді Українських допомогівих комітетів (УДК). А на початку червня німецька влада видала «статут для центрального осередку, що отримав назву Український Центральний Комітет» (Як дійшло до створення, 1942; Курилишин, 2008, с. 37–38).

Про значимість формування мережі допомогівих комітетів, використання цієї інформації із пропагандивною метою свідчить той факт, що в часописі «Голос», який виходив у Берліні в 1939–1945 рр. «для полонених українців в Німеччині», що служили в польській армії, є невеликі замітки про організацію українського життя у ГТ, зокрема про ініціативи УДК та УЦК (Від редакції, 1939). Водночас існування

цього часопису, як наголошувала українська дослідниця преси Надія Кулеша, було також пов'язане із великою кількістю українських політичних емігрантів, а згодом і робітників (Кулеша, 2023, с. 185). У рубриці часопису «З українського життя» від 30 червня 1940 р. розміщена невелика замітка «Допомогові комітети на Холмщині». У ній зауважено, що в цьому регіоні, як і на інших українських теренах, які перебували у складі Німеччини, мають з'явитися «Допомогові Комітети, завдання яких нести найширшу допомогу українському населенню. Там, де існують Українські Національні Комітети, вони перетворюються в Допомогові Комітети, де їх нема – повстають нові. Центральний Український Комітет Холмщини й Підляшшя, що досі існував у Холмі, звужує свою діяльність і переорганізовується в Допомоговий Комітет холмського повіту» (Допомогові комітети, 1940).

Німецька влада хоча і затвердила українську організацію, але, як зазначав В. Кубійович, в обмеженій формі УЦК. Згідно зі Статутом, нав'язаним владою, УЦК був лише загальною допомогою організацією, мета діяльності якої – організація і проведення суспільної опіки, співпраця з міжнародними допомогливими організаціями за посередництва Німецького Червоного Хреста (Кубійович, 1975, с. 98–100). Комітет складався зі семи відділів: організаційного, культурної праці, шкільного, господарського, опіки над молоддю та фінансового (Курилишин, 2010, с. 271). На місцях створювали комітети, діяльність яких урегульовував Тимчасовий правильник для УДК, згідно з яким вони мали бути окремими, не пов'язаними між собою установами, що створювалися в міру потреби; їхнім завданням було врегулювання діяльності допомогливих організацій, перерозподіл матеріальної й фінансової допомоги для потребуємого населення (Кубійович, 1975, с. 84, 446–448). У період від жовтня до грудня 1939 р., за визначенням П. Маркевіча, відбувалося фактично два паралельні процеси організації українського життя: на місцях у формі творення «спонтанних комітетів» і «конкретної української представницької організації для окупованої Польщі» (Markiewicz, 2018, р. 67).

Із приєднанням Галичини до ГГ у Львові за зразком УЦК був сформований Український краєвий комітет на чолі з д-ром К. Паньківським. Однак лише 1 березня 1942 р., як наголошено в часописі «Краківські вісті», «наступило остаточне формально-правне оформлення одного провідного організаційно-диспозиційного осередку для всього організованого українського життя в Генер. Губернії» (Як дійшло до створення, 1942). Цим осередком став УЦК у Кракові, а його керівний склад очолив В. Кубійович (голова), К. Паньківський (заступник голови), В. Глібовицький (генеральний секретар) (Курилишин, 2008, с. 38).

Варто зазначити, що в часописі «Вістник Українського Центрального Комітету» в доволі нейтральній формі подано інформацію про формування єдиного «керівного організаційно-диспозиційного осередка для всього організованого українського життя в Генеральній Губернії» (Курилишин, 2008, с. 38). Натомість на сторінках «Краківських вістей» наголошено, що Львів був «природним осередком українського життя у Г. Г. і тут повинен би бути осідок проводу українського зорганізованого життя» (Як дійшло до створення, 1942). Проте влада постановила, що УЦК із практичного погляду має бути у Кракові, відтак «УЦК мусить погодити оба ті моменти і мати свій осідок і в Кракові і у Львові, де створено Відділ УЦК» (Як дійшло до створення, 1942). Варто зауважити, що місце осідку ГГ у Кракові нацисти обрали не

випадково. Як відзначив В. Гротт, існували проєкти про розташування штаб-квартири губернаторства в Лодзі. Однак Краків, і Вавельський замок зокрема, став резиденцією не лише через свій естетичний вигляд, а головню через бачення німецького характеру міста, який так підкреслював начебто «вічний зв'язок між землями Вісли та Німеччиною» (Grott, 2023, s. 21).

УЦК через свій провід намагався, як зазначив український історик, дослідник преси Костянтин Курилишин, «виконувати посередницькі функції між гітлерівською владою і українським народом. Їм це не завжди вдавалося, бо завдання німецької адміністрації полягало не у налагодженні співпраці, а в забезпеченні якнайповнішого використання матеріальних та людських ресурсів окупованої землі» (Курилишин, 2008, с. 38). Німецька окупаційна влада підтримувала формування української організації, але, очевидно, у формі культурно-освітнього, харатативного осередку. Цей прагматизм простежувався в перші місяці її становлення в окупованій Польщі, зокрема в негативній відповіді на лист галицьких українців від 2 жовтня 1939 р. із проханням представлення українських інтересів і формуванням управлінського апарату (Markiewicz, 2018, p. 68).

Після остаточного формування організаційної структури ГГ для окупованих польських територій відбулося творення пропагандивних структур. Було створено Департамент народної освіти та пропаганди (*Fachabteilung für Volksaufklärung und Propaganda, FAVuP*), організований на основі Краківського *Reichspropagandaamt III*. Його першим керівником став Макс дю Прель (Max du Prel), з 18 липня 1940 р. – Еріх Шмідт (Erich Schmidt), а від 1 лютого 1941 р. – Вільгельм Оленбуш (Wilhelm Ohlenbusch). Головними його завданнями були: всебічна підтримка (політична й культурна) німців та їх інформування про відбудову регіону; поширення інформації для польського населення про причини війни, її перебіг; інформування інших держав про життя у ГГ і «боротьба з брехнею про Генерал-губернаторство, що поширювалася ворожою пропагандою»; обґрунтування історичного контексту експансіонізму німців, їх першості в регіоні Вісли (Grott, 2023, s. 23; Ohlenbusch, 1942, s. 141–142).

Восени 1941 р. Департамент народної освіти та пропаганди перетворено на Головний відділ пропаганди (*Hauptabteilung Propaganda, HAP*). Його структура була такою: I. Адміністрація (*Verwaltung*), II. Преса (*Presse*), III. Пропаганда (*Propaganda*), IV. Культура (*Kultur*), V. Кіно (*Film*), VI. Телерадіомовлення (*Rundfunk*), VII. Література та фольклор (*Schrifttum und Volkstum*) (Grott, 2023, s. 24). Також поза цими структурами діяло Управління начальника преси Генерал-губернаторства (*Dienststelle der Pressechef der Regierung des Generalgouvernements*), створене 15 серпня 1940 р. До цього його повноваження виконував Департамент народної освіти та пропаганди на чолі з М. дю Прелем. Після створення окремого управління в ньому сформовано два відділи. Перший – офіційний (*Dienststelle*), до складу якого входили: I. Обробки інформації (*Schichtung und Verteilung von Nachrichten*), II. Пресслужби (*Pressedienst*), III. Інформаційної служби (*Informationsdienst für Regierung und Verwaltung*), IV. Адміністрація (*Allgemeine Verwaltung*) і 5-й офіційний журнал (*Abteilung für amtliche und vertrauliche Veröffentlichungen*). До другого – два пресагентства: Німецька пресслужба Генерал-губернаторства (*Deutscher Pressedienst des Generalgouvernement*) і Польська преса-новини (*Polnische Pressenachrichten GmbH*), згодом перетворена на Telepress –

Пресагентство Генерал-губернаторства (*Nachrichtendienst des Generalgouvernements GmbH*)» (Grott, 2023, s. 25). Щодо їхніх повноважень, то перший головно займався координацією інформаційної політики, збором новин і передачею їх для німецького радіо та ГГ, контролем за публікаціями, які виходили у пресі, а діяльність другого була пов'язана із пресагенствами, наданням інформації, координацією роботи з радіо (польською та українською мовами) і стінгазетами для сільського населення (Grott, 2023, s. 25).

Врегулювання проблеми пропаганди, зокрема і правових підстав функціонування друкованих органів, було врегульовано 26 жовтня 1939 р. у «Положенні про публікацію друкованих творів». У п. 2 розпорядження вказано, що «видання, друк та розповсюдження друкованих творів будь-якого роду, незалежно від того, чи виходять вони періодично чи неперіодично, потребує дозволу» (Grott, 2023, s. 33; Rozporządzenie o wydaniu, 1939, s. 7–8; Głowiński, 2000, s. 37). У наступному розпорядженні, від 31 жовтня 1939 р., «на підставі § 5 п. 1 Декрету фюрера та канцлера Німецького Рейху про управління окупованими польськими територіями від 12 жовтня 1939 року» затверджено, що подальша діяльність усіх видів видавничих підприємств потребує дозволу в ГГ, який видає Департамент народної освіти та пропаганди. Передбачалося також, що він контролює і діяльність видавничих підприємств усіх видів (Rozporządzenie o wydawnictwach, 1939, s. 19).

Ці нормативно-правові акти були закріплені відповідними виконавчими нормами. Регламент від 20 березня 1940 р. запроваджував порядок, згідно з яким друкарні всіх видів, «(включаючи літографічні та фотохімічні майстерні, так звані фотокопіювальні та кінознімальні заводи, розмножувальні майстерні та подібні підприємства та установи з метою відтворення духовних творів), або особи, які мають намір вести такі підприємства, зобов'язані подавати заявки на отримання дозволу на продовження діяльності» (Grott, 2023, s. 33). Про обмеження у сфері культури та преси, цензуру, короткий витяг із наказу повідомляла стаття «Культурна діяльність у Генеральному Губернаторстві» в часописі «Краківські вісті» від 7 квітня 1940 р. (Культурна діяльність, 1940, с. 8).

Наступний регламент, датований 5 вереснем 1940 р., запроваджував вимогу отримання дозволу на публікацію, максимально розширивши перелік видань: книжки, брошури, епізодичні друковані видання, листівки, а також карти, атласи, путівники, всі види нот, щоденні газети, журнали, ілюстровані журнали або періодичні видання, професійні, інформаційні або профспілкові видання. Також потрібно було отримувати дозвіл на «обіг, оздоблення та зберігання матриць, пластин або друкарських форм» (Grott, 2023, s. 33–34). Про ці урядові нововведення повідомляли «Краківські вісті» від 6 вересня 1940 р., зауважуючи, що відтепер потрібна обов'язкова реєстрація працівників культури, зокрема журналістів, видавців, книгарів, фотографів, адже після 1 грудня 1940 р. буде заборонено працювати без такого дозволу від губернатора. Наголошено, що певні зауваги та вказівки щодо роботи може надавати пропагандивний відділ. Згодом, після приєднання Галичини, подібні постулати щодо регламентації друку та поширення періодики містив «Розпорядок про видавання і продаж друкарських творів»: «На видання, віддання до друку і поширення всякого роду друкарських творів, що появляються періодично або неперіодично, треба мати дозвіл» керівника відділу Народної освіти та пропаганди (Курилишин, 2008,

с. 39; Реєстрація, 1940, с. 7). Саму процедуру цензури, як зауважував К. Курилишин, здійснював головно шеф преси, який оглядав центральні газети, а повітові перевіряла місцева влада: спершу військова, а згодом цивільна. Дослідник процитував один із параграфів «Постанови для міста Жовкви і Жовківського повіту», де зауважено: «Преса і кожний друк публичного характеру підлягає цензурі. Перед відданням до друку треба манускрипти передкладати цензурі. Місце цензури знаходиться при Команданті становища» (Курилишин, 2008, с. 39).

Одним із перших україномовних часописів на теренах ГГ були «Холмські вісті», які виходили лише протягом 1939–1940 рр. Як пояснила Л. Головата, це видання з'явилося відразу із встановленням нацистської влади в місті при військовій комендатурі, а припинило існування з утвердженням цивільної адміністрації (Головата, 2024, с. 86).

Самі видавці у третьому номері тижневика зауважили, що їм прикро адже не можуть задовільнити попит, що зростає: «Те, що стрінуло два попередні числа нашого часопису, наповнило нас великою радістю. Його витали всюди як ту весняну ластівку. Беручи в руки наш часопис, Ви хочете з нього довідатися багато-багато про українське життя», адже «на нього чекають по всіх місцевостях Холмщини, Підляшша, всі українці Засянських земель» (До наших читачів, 1939, с. 1). Однак «не годні ми випечатити великого числа нашого часопису, бо ми, українці, не маємо ніякого засобу гроша. Без ніяких засобів і до життя, й до праці сидимо над цією роботою в надії, що, розробивши вкладовий капітал, будемо могли збільшити наклад» (До наших читачів, 1939, с. 1).

Під егідою найбільшого українського «видавничого осередку Другої світової війни» – «Українського видавництва» – від 7 січня 1940 р. до 29 березня 1945 р. виходив «загально-інформаційний щоденник» «Краківські вісті» (Головата, 2010, с. 5; Головата, 2013, с. 294–295). Український політичний діяч, публіцист та історик І. Кедрин-Рудницький, який дописував до часопису, зауважував труднощі журналістської роботи та значні обмеження в тематиці: «... писати статті на українські чи міжнародні теми було за німецької окупації цілком неможливо – якщо тільки автор не хотів писати під тон офіційної німецької пресової політики-пропаганди» (Кедрин, 1976, с. 349). Також публіцист наголошував, що до початку Радянсько-німецької війни 1941 р. «не вільно було теж писати нічого про і проти СРСР, бо від вересня 1939 р. до 21 червня Совети були союзниками» (Кедрин, 1976, с. 349).

Войцех Гротт слушно зауважив, що в перший період війни (1939–1941) СРСР і Третій Райх налагодили співпрацю на різних рівнях, що вплинуло на те, що нацистська влада мала переосмислити свою інформаційну політику, у якій до того значний акцент був на антикомуністичних наративах. Щодо конкретних рішень, які формували образ СРСР і його політики, зокрема на окупованих тернах, то їх приймали найвищі органи влади Третього Райху, а «щодо преси та інших ЗМІ, які поширювали контент, що формує думку, конкретні рішення були прийняті під час пресконференцій, організованих у Берліні» (Grott, 2023, s. 60). Проте нацистський режим повністю не змінював свого погляду щодо СРСР. Наприклад, директива від 5 травня 1939 р. забороняла розповсюджувати «будь-яку полеміку проти більшовизму та Радянського Союзу», розпорядження від 19 травня 1939 р. наказувало використовувати термін «Радянський Союз», а не «Росія». Проте наступні кілька тижнів влада повідомляла,

що треба писати так, щоб читач розумів, що ставлення до СРСР не змінилося докорінно, особливо щодо більшовизму. Не можна звинувачувати Радянський Союз як державу, адже міждержавні відносини не зазнали суттєвих змін, проте треба уникати будь-яких згадок про ідеологію більшовизму (Grott, 2023, s. 63).

Польський дослідник П. Маркевіч наголосив, що СРСР і нацистська Німеччина, розділяючи Польську державу, створювали ілюзію підтримки миру та порядку, а фіксація міждержавного кордону мала демонструвати закладення основи для дружніх міждержавних відносин. Разом із демаркацією кордону узгоджувалося взаємне переміщення населення (Markiewicz, 2018, p. 66). Про цю міждержавну угоду та подальше переселення повідомляли «Холмські вісті» – «Відозва Генерал губернатора. Початок великої акції переселення по обох сторонах німецько-російського кордону. Тісна співпраця з совітськими повновласникам. Майбутнє Східної Європи запевнено» (Відозва Генерал губернатора, 1939). У ній йшлося про те, що «заклучили дружню умову, що дає можливість німцям, замешкалим на совітській області колишньої Польщі, переселитися у Німеччину й на відворот українцям, білорусинам, москалям і русинам з цієї сторони німецького кордону запевняє право об'єднатися зі своїми братами по крові в Совітському Союзі. Ця умова відповідає великим замірам нашого Вождя, щоб дати спільну Батьківщину тим німцям, які до цієї пори жили розсіяні по світу, та одночасно відповідає бажанню керманича Совітського Союзу, щоб відкрити шлях недавно поневоленим в Польщі слав'янським меншинам» (Відозва Генерал губернатора, 1939, с. 1–2).

У цій відозві водночас присутні виразні антипольські пасажі, які зображують Другу Річ Посполиту як «гніздо неспокою, створене через польську політику гноблення» (Відозва Генерал губернатора, 1939, с. 2). У наступні роки посилювалася тенденція до використання таких означень для Польської держави, її політики, що цілком відображало офіційну лінію окупаційної політики (Відозва Генерал губернатора, 1939, с. 2). Наприклад, у «Краківських вістях» у першому номері надруковано розпорядження генерального губернатора від 12 жовтня 1939 р., яке діяло від 26 жовтня 1939 р. про створення ГГ і призначення Г. Франка його керівником. У постанові наголошено, що «скінчився історичний епізод по переведеній військовій безпеці польських просторів по думці німецьких інтересів. Відповідальність за той інцидент спадає і на засліплену урядову кліку колишнього польського краю і на облудних підбрехтувачів в Англії. Відділи німецької армії повернули лад на польських просторах. Ось так усунуто раз і на завжди нову загрозу для європейського миру через неоправдані домагання створити державний твір, що повстав раніше на основі версайського диктату – насильства і вже ніколи не буде відновлений» (Відозва Генерального Губернатора, 1940, с. 1). Подібна риторика звучала у статті часопису, яка висвітлювала урядовий візит Г. Франка 16 листопада 1939 р. до Сяноку. У ній зацентовано на давній історії міста та на тому, що з нацистським пануванням завершився етап польської «600-літньої неволі» (Коли на Сяноком залопотіли прапори, 1940, с. 3).

Лариса Головата відзначила, що редколегія «Краківських вістей», щоб не наражати видання на посилення цензури, а згодом і закриття, у початковий період існування дотримувалася офіційно визначених пріоритетів у підборі тем та авторів. Осипові Назаруку запропонували підготувати статтю про «польську публіцистику

та польську політичну літературу в українській справі» (Головата, 2013, с. 298). Головний редактор видання Михайло Хом'як у листі до нього (віднайшла Лариса Головата) зауважував, що такий матеріал, беручи до уваги його фаховість і політичний досвід підготувати буде неважко, та водночас треба чимшвидше пояснити «польські справи», щоб «наше молоде покоління зрозуміло, що було причиною упадку Польщі» (Головата, 2013, с. 298–299). Головно варто висвітлювати політику польського уряду щодо українців протягом останнього 20-річчя, щоби зрозуміти, «як маємо по-ступати при недалекій може вже будові нашої держави» (Головата, 2013, с. 298–299). Проте через раптову смерть О. Назарука у квітні 1940 р. не вдалося підготувати матеріал про поразку Польщі, тому редколегія звернулася до І. Кедрина-Рудницького, який протягом весни–літа 1940 р. написав серію статей-фейлетонів «Причини упадку Польщі» під псевдонімом Номо politicus (Головата, 2013, с. 299). Згодом, у 1940 р., вони вийшли ще й окремим книжковим виданням в «Українському видавництві». Сам автор відкидав звинувачення в тому, що його книжка стала антипольським пасквілем, наголошуючи, що змальовував становище українців у Польщі, утиски у шкільництві та культурній сфері: «... був далеким від того, щоби насміхатися з польської неволі та прославляти німців. Але ранньою осінню 1939 року німецько-польська війна і її сумний для Польщі кінець були для журналіста найактуальнішою темою, – найактуальнішою темою було для українського публіциста переводити аналіз дуже недавнього минулого, в якому післяверсальська Польща намагалася – не такими брутальними засобами, як німці, – але також поліційними і політично безглуздими законами й розпорядками забороняти українським дітям учитися в українських школах, українській молоді мати рідну Альма матер та діставати працю в державних установах, українському селянинові зберігати рідну управну ріллю. Цій тематиці була присвячена моя книжечка» (Кедрин, 1976, с. 169–170).

Отже, вибудувавши владну вертикаль у ГГ для окупованих польських територій, нацисти розпочали організацію пропагандивних структур. Спершу створили Департамент народної освіти та пропаганди, діяльність якого головно була спрямована на всебічну підтримку німців і їхнє інформування про відбудову регіону; обґрунтування історичного контексту експансіонізму німців. Восени 1941 р. Департамент народної освіти та пропаганди перетворено на Головний відділ пропаганди. Також окремо діяло Управління начальника преси Генерал-губернаторства, створене 15 серпня 1940 р. До цього його повноваження виконував Департамент народної освіти та пропаганди. Після виокремлення Управління начальника преси в ньому сформовано два відділи: офіційний та інший, який регулював роботу пресагентств: Німецької пресслужби Генерал-губернаторства і Польської пресновини, яке згодом перетворено на Telepress – Пресагентство Генерал-губернаторства. Відповідно до положень і регламентів 1939–1940 рр., діяльність усіх видів видавничих підприємств потребувала дозволу Департаменту народної освіти та пропаганди у ГГ, також запроваджувалися вимоги для отримання дозволу на роботу друкарень усіх видів, до того ж формувався максимальний перелік публікацій (періодичних і неперіодичних), для друку яких також потрібен був дозвіл.

Про формування владної структури ГГ у зазначений період можна дізнатися лише із трьох періодичних видань: часопису УЦК «Вістник Українського Центрального Комітету», «Холмських вістей» і «Краківських вістей. Народного часопису

Генерального Губернаторства». Перше видання було покликане забезпечувати інформаційний зв'язок УЦК та місцевих комітетів, репрезентувати організаційні проблеми. У ньому подані замітки щодо формування владних структур. Тижневик «Холмські вісті» виходив лише протягом 1939–1940 рр. і дуже обмеженим накладом, тому у вільному доступі є невелика кількість номерів, у яких головно мовиться про встановлення нацистської влади, демаркацію німецького кордону, взаємний обмін населення, який супроводжував цей процес. У замітках можна простежити виразне пропагандивне спрямування з позитивним баченням майбутнього регіону під нацистською владою, чіткі антипольські пасажі, відсутність антирадянської риторики. Більш виразно тенденції щодо критики Польської держави та її політики простежено в часописі «Краківські вісті».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Антонюк, Н. (1997). *Українське життя в «Генеральній Губернії» (1939–1944 рр.): за матеріалами періодичної преси*. Львів.
- Антонюк, Н. (1999). Проблеми функціонування західноукраїнської преси періоду Другої світової війни. *Українська періодика: історія і сучасність: доповіді та повідомлення п'ятої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції* (Львів, 27–28 листопада 1998 р.). Львів, 353–358.
- Артимишин, Ю. (2023). *Депортаційні акції 1940-х років у національній пам'яті українців: стан та перспективи дослідження: монографія*. Львів.
- Балабан, М. (2023). *Львів під час перших двох тижнів німецько-радянської війни (22.06.–04.07.1941): мікроісторія насильства* [дис. ... канд. іст. наук, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України]. Львів. <https://uacademic.info/ua/document/0424U000029>
- Від редакції. Голос. (1939, 15 грудня). *Часопис для полонених українців. Redaktion «Holos», 1, 1.*
- Відозва Генерал губернатора. (1939, 17 грудня). *Холмські вісті. Cholmer Nachrichten, 5, 1–2.*
- Відозва Генерального Губернатора з 26 жовтня 1939 р. (1940, 7 січня). *Краківські Вісти. Народний часопис для Генерального Губернаторства. Krakauer Nachrichten. Ukrainische Volkszeitung des General-Gouvernementa, 1, 1.*
- Галушко, М. (2001). *Українські часописи Станіслава (1879–1944 рр.): історико-бібліографічне дослідження*. Львів.
- Головата, Л. (2010). *«Українське видавництво у Кракові–Львові 1939–1945. Бібліографічний довідник* (Т. 1: Книжкові й аркушеві видання). Київ: Критик.
- Головата, Л. (2013). *Український легальний видавничий рух Центрально-Східної Європи 1939–1945: наукова монографія*. Київ; Львів.
- Головата, Л. (2024). Переселенний рух у Генеральній губернії на шпальтах регіональної газети «Холмська земля» (1943–1944). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки», 35, 86–93.*
- Грановський, Б. (2002). *Джерела альтернативного українознавства (Європа, 1940–1945 рр.). Періодичні видання української діаспори в Європі, радянської влади та німецької окупаційної адміністрації на Україні, проводу ОУН–УПА, тощо за 1940–1945 рр.: бібліографічний довідник*. Київ.

До наших читачів. Українці співробітники редакції «Холмські вісті». (1939, 1 грудня). *Холмські вісті. Cholmer Nachrichten*, 3, 1.

Допомогові комітети на Холмщині. (1940, 30 червня). *Голос*, 1.

Зінченко, О., В'ятрович, В., Майоров, М. (за заг. ред.). (2016). *Війна і Міф. Невідома Друга світова війна*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля.

Кедрин, І. (1976). *Життя – Події – Люди. Спомини і коментарі*. Нью Йорк: Видавнича Кооператива «Червона Калина».

Коли на Сяноком залопотіли прапори (1940, 7 січня). *Краківські Вісти. Народний часопис Генерального Губернаторства. Krakauer Nachrichten. Ukrainische Volkszeitung des General-Gouvernementa*, 1, 3.

Кубійович, В. (1975). *Українці в Генеральній Губернії 1939–1941: Історія Українського Центрального Комітету*. Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка.

Кулеша, Н. (2023). Український редактор і журналіст Андрій Луців (Антін Драган): берлінський період (1938–1943). *Науковий вісник Ужгородського університету*, 1(49), 183–188.

Культурна діяльність у Ген. Губернаторстві. (1940, 7 квітня). *Краківські Вісти. Народний часопис для Генерального Губернаторства. Krakauer Nachrichten. Ukrainische Volkszeitung des General-Gouvernementa*, 26, 8.

Курилишин, К. (2007а). *Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1941 рр.): історико-бібліографічне дослідження: у 2 т. (Т. 1: А–М)*. Львів.

Курилишин, К. (2007б). *Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1941 рр.): історико-бібліографічне дослідження: у 2 т. (Т. 2: Н–Я)*. Львів.

Курилишин, К. (2008). *Українська легальна періодика часів нацистської окупації (1939–1944)*. [дис. ... канд. іст. наук, НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Інститут народознавства]. Львів. <https://uacademic.info/ua/document/0408U002026>

Курилишин, К. (2010). *Українське життя в умовах німецької окупації (1939–1944 рр.): за матеріалами україномовної легальної преси: монографія*. Львів.

Курилишин, К. (2024). Холмські вісті. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ. <https://esu.com.ua/article-883118>

Лисенко, О. (2009). Система управління окупованими територіями України (1941–1944). В Т. Мотренко, В. Смолій (відп. ред.), *Історія державної служби в Україні: у 5 т., 2*. Київ: Ніка-Центр, 289–334.

Лисенко, О., & Пилявець, Р. (б. р.). *Радянсько-німецькі договори 1939 р.* http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Radiansko_nimetski_1939

Луцький, О. (1994). Періодика «Українського видавництва» (1939–1945 рр.). В *Українська періодика: історія і сучасність: доповіді та повідомлення другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Львів, 21–22 грудня 1994 р.)*. Львів; Житомир, 62–66.

Луцький, О. (1995). Офіційна україномовна преса Галичини періоду німецької окупації (1941–1944 рр.): умови і проблематика публікацій. В *Українська періодика: історія і сучасність: доповіді та повідомлення третьої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (Львів, 22–23 грудня 1995 р.)*. Львів, 105–110.

Мальчевський, І. (1985). Українська преса під німецькою окупацією. В К. Мельник, О. Лашенко, В. Верига (ред.), *На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні: збірник статей, спогадів і документів*. Торонто; Нью-Йорк, 290–296.

Мартинюк, М. (1982). Українські періодичні видання за німецької окупації, 1941–1945 (доповнення). *Українська книга, бібліографії та книгозбірники*, 12/3–4. Філадельфія, 76–77.

Павлюк, І. (2001). *Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр.* Львів: Каменяр.

Павлюк, І., Мартинюк, М. (2005). *Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр.* Луцьк: Твердиня.

Паньківський, К. (1957). *Від держави до Комітету*. Нью-Йорк; Торонто: Ключі.

Паньківський, К. (1965). *Роки німецької окупації (1941–1944)*. Нью-Йорк; Торонто: Ключі.

Пастернак, Є. (1989). *Нарис історії Холмщини і Підляшшя*. Вінніпег; Торонто.

Реєстрація всіх культурних діячів». (1940, 6 вересня). *Краківські Вісти. Народний часопис Генерального Губернаторства. Krakauer Nachrichten. Ukrainische Volkszeitung des General-Gouvernementes*, 87, 7.

Романюк, М., Галушко, М. (уклад.). (2003). *Українські часописи Львова 1848–1939 рр. Історико-бібліографічне дослідження: у 3 т.* (Т. 3: 1920–1939; кн. 2: 1929–1939 рр.). Львів: Світ.

Салата, О. (2010). *Формування німецького інформаційного простору в Рейхскомісаріаті «Україна» та в зоні військової адміністрації (червень 1941–1944 рр.)*. [дис. ... д-ра іст. наук, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Київ. <https://uacademic.info/ua/document/0510U000415>

Сергійчук, В. (1999). Становище і доля українців у Генеральному губернаторстві (без Галичини) в роки німецької окупації. В М. Кучерепа (ред.), *Україна–Польща: важкі питання* (Т. 4: Матеріали IV міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни») (Варшава, 8–10 жовтня 1998 р.). Варшава: Тирса, 166–184.

Тронь, А. (2020). *Діяльність Українського центрального комітету в Генеральній губернії: гуманітарна сфера* [дис. ... канд. іст. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка]. Київ. https://libcc.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1979028

Чайковський, І. (1966, 16 липня). Українські періодичні видання за німецької окупації, 1941–1944 рр. *Гомін України. Література і мистецтво*, 7.

Чайковський, І. (1974). *Українська книга, бібліографії та книгозбірники*, 4/4. Філадельфія, 132–136.

Чайковський, І., Кравчук, М. (1975а). Українські періодичні видання за німецької окупації, 1941–1944. *Українська книга, бібліографії та книгозбірники*, 5/1–2. Філадельфія, 46–48.

Чайковський, І., Кравчук, М. (1975b). Українські періодичні видання за німецької окупації, 1941–1944. *Українська книга, бібліографії та книгозбірники*, 5/3–4. Філадельфія, 80–88.

Чайковський, І., Кравчук, М. (1980). Українські періодичні видання за німецької окупації, 1941–1944. *Українська книга, бібліографії та книгозбірники*, 10/1. Філадельфія, 20.

Як дійшло до створення Українського Центрального Комітету. (1942, 29 березня). *Краківські вісті. Krakauer Nachrichten*, 66(513), 3.

Якобчук, Н. (2020). Україномовна легальна преса періоду нацистської окупації (1941–1944 рр.): огляд фондової колекції музею. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий журнал*, 2–3(28–29), 145–157.

Cieślakowa, A. (1997). *Prasa okupowanego Lwowa*. Warszawa: Neriton.

Głowiński, T. (2000). *O nowy porządek europejski. Ewolucja hitlerowskiej propagandy politycznej wobec Polaków w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Grott, W. (2023). *Obraz sowieckiej okupacji wschodnich województw II Rzeczypospolitej (1939–1941) w niemieckiej, polskojęzycznej prasie Generalnego Gubernatorstwa (1939–1945)*. [Praca doktorska, Uniwersytet Gdański]. Gdańsk.

Ohlenbusch, W. (1942). Der kulturelle Aufbau. In M. F. du Prel (Hrsg.), *Das Generalgouvernement*. Würzburg, 141–142.

Markiewicz, P. (2018). *The Ukrainian Central Committee, 1940–1945: A Case of Collaboration in Nazi-Occupied*. [Praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński]. Kraków.

Napora, M. (2017). *Gadzinowe narracje. Mechanizmy i strategie kreowania propagandowego obrazu świata w «Dzienniku Radomskim» 1940–1945*. Warszawa: Wydawnictwo IPN.

Napora, M. (2021). O potrzebie dalszych badań nad prasą gadzinową. Stan obecny i perspektywy badawcze. *Dzieje Najnowsze*, 53/2, 187–201.

Rozporządzenie o wydaniu utworów drukarskich z dnia 26 października 1939 r. (1939, 26 Oktober). *Verordnungsblatt des Generalgouverneurs für die besetzten polnischen Gebiete*. = *Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów*, 1. Warszawa: Urząd Gubernatora Generalnego, 7–8.

Rozporządzenie o wydawnictwach w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 31 października 1939 r. (1939, 2 November). *Verordnungsblatt des Generalgouverneurs für die besetzten polnischen Gebiete Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów*, 3. Warszawa: Urząd Gubernatora Generalnego, 19.

Wójcik, W. (1988). *Prasa gadzinowa Generalnego Gubernatorstwa (1939–1945)*. Kraków.

Woźniakowski, K. (1997). *W kręgu jawnego piśmiennictwa literackiego Generalnego Gubernatorstwa*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

REFERENCES

Antoniuk, N. (1997). *Ukrainske zhyttia v «Heneralnii Hubernii» (1939–1944 rr.): za materialamy periodychnoi presy*. Lviv (in Ukrainian).

Antoniuk, N. (1999). Problemy funktsionuvannia zakhidnoukraińskoi presy periodu Druhoi svitovoi viiny. *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: dopovidi ta povidomlennia piatoi Vseukraińskoi nauково-teoretychnoi konferentsii (Lviv, 27–28 lystopada 1998 r.)*. Lviv, 353–358 (in Ukrainian).

Artymyshyn, Yu. (2023). *Deportatsiini aktsii 1940-kh rokiv u natsionalnii pamiaty ukrainsiv: stan ta perspektyvy doslidzhennia: monohrafiia*. Lviv (in Ukrainian).

Balaban, M. (2023). *Lviv pid chas pershykh dvokh tyzhniv nimetsko-radianskoi viiny (22.06.–04.07.1941): mikroistoriia nasylstva* [PhD thesis, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy]. Lviv. <https://uacademic.info/ua/document/0424U000029> (in Ukrainian).

Vid redaktsii. Holos. (1939, Hruden 15). *Chasopys dlia polonenykh ukraintsev. Redaktion «Holos», 1, 1* (in Ukrainian).

Vidozva Heneral hubernatora. (1939, Hruden 17). *Kholmski visti. Cholmer Nachrichten, 5, 1–2* (in Ukrainian).

Vidozva Generalnoho Gubernatora z 26 zhovtnia 1939 r. (1940, Sichen 7). *Krakovski Visty. Narodnii chasopys dlia Generalnoho Gubernatorstva. Krakauer Nachrichten. Ukrainische Volkszeitung des General-Gouvernementes, 1, 1* (in Ukrainian).

Halushko, M. (2001). *Ukrainski chasopysy Stanislava (1879–1944 rr.): istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia*. Lviv (in Ukrainian).

Holovata, L. (2010). *«Ukrainske vydavnytstvo u Krakovi–Lvovi 1939–1945. Bibliohrafichni dovidnyk (T. 1: Knyzhkovi y arkushevi vydannia)*. Kyiv: Krytyk (in Ukrainian).

Holovata, L. (2013). *Ukrainskyi legalnyi vydavnychiy rukh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy 1939–1945: naukova monohrafiia*. Kyiv; Lviv (in Ukrainian).

Holovata, L. (2024). Pereselenchiy rukh u Heneralnii hubernii na shpaltakh regionalnoi hazety «Kholmska zemlia» (1943–1944). *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Istorychni nauky», 35, 86–93* (in Ukrainian).

Hranovskyi, B. (2002). *Dzherela alternatyvnoho ukrainoznavstva (Ievropa, 1940–1945 rr.). Periodychni vydannia ukrainskoi diaspori v Yevropi, radianskoi vlady ta nimetskoï okupatsiinoï administratsii na Ukraini, provodu OUN–UPA, toshcho za 1940–1945 rr.: bibliohrafichni dovidnyk*. Kyiv (in Ukrainian).

Do nashykh chytachiv. Ukraintsi spivrobotnyky redaktsii «Kholmski visti». (1939, Hruden 1). *Kholmski visti. Cholmer Nachrichten, 3, 1* (in Ukrainian).

Dopomohovi komitety na Kholmschyni. (1940, Cherven 30). *Holos, 1* (in Ukrainian).

Zinchenko, O., Viatrovych, V., & Maiorov, M. (Eds.). (2016). *Viina i Mif. Nevidoma Druha svitova viina*. Kharkiv: Klub Simeinoho Dozvillia (in Ukrainian).

Kedryn, I. (1976). *Zhyttia – Podii – Liudy. Spomyny i komentari*. Niu York: Vydavnycha Kooperatyva «Chervona Kalyna» (in Ukrainian).

Koly na Sianokom zalopotily prapory (1940, Sichen 7). *Krakovski Visty. Narodnii chasopys Generalnoho Gubernatorstva. Krakauer Nachrichten. Ukrainische Volkszeitung des General-Gouvernementes, 1, 3* (in Ukrainian).

Kubiiovych, V. (1975). *Ukraintsi v Heneralnii Hubernii 1939–1941: Istoryia Ukrainskoho Tsentralnoho Komitetu*. Chykaho: Vydavnytstvo Mykoly Denysiuka (in Ukrainian).

Kulesha, N. (2023). Ukrainskyi redaktor i zhurnalist Andrii Lutsiv (Antin Drahan): berlinskyi period (1938–1943). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, 1(49), 183–188* (in Ukrainian).

Kulturna diialnist u Gen. Gubernatorstvi. (1940, Kviten 7). *Krakovski Visty. Narodnii chasopys dlia Generalnoho Gubernatorstva. Krakauer Nachrichten. Ukrainische Volkszeitung des General-Gouvernementes, 26, 8* (in Ukrainian).

Kurylyshyn, K. (2007a). *Ukrainska lehalna presa periodu nimetskoï okupatsii (1939–1941 rr.): istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia: u 2 t.* (T. 1: A–M). Lviv (in Ukrainian).

Kurylyshyn, K. (2007b). *Ukrainska lehalna presa periodu nimetskoï okupatsii (1939–1941 rr.): istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia: u 2 t.* (T. 2: N–Ia). Lviv (in Ukrainian).

Kurylyshyn, K. (2008). *Ukrainska lehalna periodyka chasiv natsystskoï okupatsii (1939–1944)*. [PhD thesis, NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, Instytut narodoznavstva]. Lviv. <https://uacademic.info/ua/document/0408U002026> (in Ukrainian).

Kurylyshyn, K. (2010). *Ukrainske zhyttia v umovakh nimetskoï okupatsii (1939–1944 rr.): za materialamy ukrainomovnoï lehalnoi presy: monohrafiia*. Lviv (in Ukrainian).

Kurylyshyn, K. (2024). Kholmski visti. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Kyiv. <https://esu.com.ua/article-883118> (in Ukrainian).

Lysenko, O. (2009). Systema upravlinnia okupovanymy terytoriiamy Ukrainy (1941–1944). In T. Motrenko, & V. Smolii (Eds.). *Istoriia derzhavnoi sluzhby v Ukraini: u 5 t.*, 2. Kyiv: Nika-Tsentr, 289–334 (in Ukrainian).

Lysenko, O., Pyliavets, R. (n. d.). *Radiansko-nimetski dohovory 1939 r.* http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Radiansko_nimetski_1939 (in Ukrainian).

Lutskyi, O. (1994). Periodyka «Ukrainskoho vydavnytstva» (1939–1945 rr.). In *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: dopovidi ta povidomlennia druhoi Vseukrainskoï naukovo-teoretychnoi konferentsii (Lviv, 21–22 hrudnia 1994 r.)*. Lviv; Zhytomyr, 62–66 (in Ukrainian).

Lutskyi, O. (1995). Ofitsiina ukrainomovna presa Halychyny periodu nimetskoï okupatsii (1941–1944 rr.): umovy i problematyka publikatsii. In *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: dopovidi ta povidomlennia tretoi Vseukrainskoï naukovo-teoretychnoi konferentsii (Lviv, 22–23 hrudnia 1995 r.)*. Lviv, 105–110 (in Ukrainian).

Malchevskiy, I. (1985). Ukrainska presa pid nimetskoïu okupatsiieiu. In K. Melnyk, O. Lashchenko, & V. Veryha (Eds.), *Na zov Kyieva. Ukrainskyi natsionalizm u II svitovii viini: zbirnyk statei, spohadiv i dokumentiv*. Toronto; Niu-Iork, 290–296 (in Ukrainian).

Martyniuk, M. (1982). Ukrainski periodychni vydannia za nimetskoï okupatsii, 1941–1945 (dopovnennia). *Ukrainska knyha, bybliohrafii ta knyhozhnytsya, 12/3–4*. Fyladelfiia, 76–77 (in Ukrainian).

Pavliuk, I. (2001). *Ukrainska lehalna presa Volyni, Polissia, Kholmshchyny ta Pidliashshia 1917–1939, 1941–1944 rr.* Lviv: Kameniar (in Ukrainian).

Pavliuk, I., & Martyniuk, M. (2005). *Khrestomatiia ukrainskoï lehalnoi presy Volyni, Polissia, Kholmshchyny ta Pidliashshia 1917–1939, 1941–1944 rr.* Lutsk: Tverdynia (in Ukrainian).

Pankivskiy, K. (1957). *Vid derzhavy do Komitetu*. Niu-Iork; Toronto: Kliuchi (in Ukrainian).

Pankivskiy, K. (1965). *Roky nimetskoï okupatsii (1941–1944)*. Niu-Iork; Toronto: Kliuchi (in Ukrainian).

Pasternak, Ye. (1989). *Narys istorii Kholmshchyny i Pidliashshia*. Vinnipeg; Toronto (in Ukrainian).

Reiestratsiia vsikh kulturnykh diiachiv». (1940, Veresen 6). *Krakovski Visty. Narodni chasopys Generalnogo Gubernatorstva. Krakauer Nachrichten. Ukrainische Volkszeitung des General-Gouvernementes*, 87, 7 (in Ukrainian).

Romaniuk, M., & Halushko, M. (Comps.). (2003). *Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr. Istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia: u 3 t.* (T. 3: 1920–1939; kn. 2: 1929–1939 rr.). Lviv: Svit (in Ukrainian).

Salata, O. (2010). *Formuvannia nimetskoho informatsiinoho prostoru v Reikhskomisariati «Ukraina» ta v zoni viiskovoi administratsii (cherven 1941–1944 rr.)*. [Doctoral thesis, Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka]. Kyiv. <https://uacademic.info/ua/document/0510U000415> (in Ukrainian).

Serhiichuk, V. (1999). Stanovyshche i dolia ukraintsiv u Heneralnomu hubernatorstvi (bez Halychyny) v roky nimetskoi okupatsii. In M. Kucherepa (Ed.), *Ukraina–Polshcha: vazhki pytannia* (T. 4: Materialy IV mizhnarodnoho seminaru istorykiv «Ukrainsko-polski vidnosyny pid chas Druhoi svitovoi viiny») (Varshava, 8–10 zhovtnia 1998 r.). Varshava: Tyrsa, 166–184 (in Ukrainian).

Tron, A. (2020). *Diialnist Ukrainskoho tsentralnogo komitetu v Heneralnii hubernii: humanitarna sfera* [PhD thesis, Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka]. Kyiv. https://libcc.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1979028 (in Ukrainian).

Chaikovskiy, I. (1966, Lypen 16). Ukrainski periodychni vydannia za nimetskoi okupatsii, 1941–1944 rr. *Homin Ukrainy. Literatura i mystetstvo*, 7 (in Ukrainian).

Chaikovskiy, I. (1974). *Ukrainska knyha, bybliohrafii ta knyhokhranylyshcha*, 4/4. Filadelfia, 132–136 (in Ukrainian).

Chaikovskiy, I., & Kravchuk, M. (1975a). Ukrainski periodychni vydannia za nimetskoi okupatsii, 1941–1944. *Ukrainska knyha, bybliohrafii ta knyhokhranylyshcha*, 5/1–2. Filadelfia, 46–48 (in Ukrainian).

Chaikovskiy, I., & Kravchuk, M. (1975b). Ukrainski periodychni vydannia za nimetskoi okupatsii, 1941–1944. *Ukrainska knyha, bybliohrafii ta knyhokhranylyshcha*, 5/3–4. Filadelfia, 80–88 (in Ukrainian).

Chaikovskiy, I., & Kravchuk, M. (1980). Ukrainski periodychni vydannia za nimetskoi okupatsii, 1941–1944. *Ukrainska knyha, bybliohrafii ta knyhokhranylyshcha*, 10/1. Filadelfia, 20 (in Ukrainian).

Yak diishlo do stvorennia Ukrainskoho Tsentralnogo Komitetu. (1942, Berezen 29). *Krakovski visti. Krakauer Nachrichten*, 66(513), 3 (in Ukrainian).

Yakobchuk, N. (2020). Ukrainomovna lehalna presa periodu natsystskoi okupatsii (1941–1944 rr.): ohliad fondovoi kolektsii muzeiu. *Viiskovo-istorychnyi merydian. Elektronnyi naukovyi zhurnal*, 2–3(28–29), 145–157 (in Ukrainian).

Cieřlikowa, A. (1997). *Prasa okupowanego Lwowa*. Warszawa: Neriton (in Polish).

Głowiński, T. (2000). *O nowy porządek europejski. Ewolucja hitlerowskiej propagandy politycznej wobec Polaków w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego (in Polish).

Grott, W. (2023). *Obraz sowieckiej okupacji wschodnich województw II Rzeczypospolitej (1939–1941) w niemieckiej, polskojęzycznej prasie Generalnego Gubernatorstwa (1939–1945)*. [Praca doktorska, Uniwersytet Gdański]. Gdańsk (in Polish).

Ohlenbusch, W. (1942). Der kulturelle Aufbau. In M. F. du Prel (Hrsg.), *Das Generalgouvernement*. Würzburg, 141–142 (in German).

Markiewicz, P. (2018). *The Ukrainian Central Committee, 1940–1945: A Case of Collaboration in Nazi-Occupied*. [Praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński]. Kraków (in Polish).

Napora, M. (2017). *Gadzinowe narracje. Mechanizmy i strategie kreowania propagandowego obrazu świata w «Dzienniku Radomskim» 1940–1945*. Warszawa: Wydawnictwo IPN (in Polish).

Napora, M. (2021). O potrzebie dalszych badań nad prasą gadzinową. Stan obecny i perspektywy badawcze. *Dzieje Najnowsze*, 53/2, 187–201 (in Polish).

Rozporządzenie o wydaniu utworów drukarskich z dnia 26 października 1939 r. (1939, 26 Oktober). *Verordnungsblatt des Generalgouverneurs für die besetzten polnischen Gebiete*. = *Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów*, 1. Warszawa: Urząd Gubernatora Generalnego, 7–8 (in German).

Rozporządzenie o wydawnictwach w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 31 października 1939 r. (1939, 2 November). *Verordnungsblatt des Generalgouverneurs für die besetzten polnischen Gebiete* *Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów*, 3. Warszawa: Urząd Gubernatora Generalnego, 19 (in German).

Wójcik, W. (1988). *Prasa gadzinowa Generalnego Gubernatorstwa (1939–1945)*. Kraków (in Polish).

Woźniakowski, K. (1997). *W kręgu jawnego piśmiennictwa literackiego Generalnego Gubernatorstwa*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej (in Polish).

Yuliia ARTYMYSHYN

PhD (History)

Research Fellow of the Department of Contemporary History

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine

Research Fellow of the Memorial Museum of Totalitarian Regimes «Territory of Terror»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8095-7379>

e-mail: julialviv1011@gmail.com

PROPAGANDA DISCOURSE OF THE ESTABLISHMENT OF THE NAZI OCCUPATION AUTHORITY IN 1939–1941 IN THE GENERAL GOVERNMENT ON THE PAGES OF THE UKRAINIAN-SPEAKING PRESS

The main phases of the formation of the Nazi occupation administration after the partition of Poland in 1939, the formation of the power and propaganda structures of the General Governorate for the Polish occupied regions are highlighted. The thematic and content of the publications of the Ukrainian-speaking press in 1939–1941 (until June 22) on the establishment of a new power regime – the Third Reich is analyzed.

The process of the formation of propaganda structures that operated in the General Governorate is shown. It is noted that the Department of Public Education and Propaganda (Fachabteilung für Volksaufklärung und Propaganda, FAVuP) was first created. Later it was

transformed into the Main Propaganda Department (Hauptabteilung Propaganda, HAP). It is emphasized that the Department of the Press Chief of the General Government (Dienststelle der Pressechef der Regierung des Generalgouvernements), created on August 15, 1940, operated separately.

The provisions and regulations of 1939–1940, which regulated the publishing process and censorship, were analyzed. It was noted that, in accordance with the government decrees of the specified period, the activities of all types of publishing enterprises required the permission of the Department of Public Education and Propaganda in the General Governorate. Requirements for obtaining a permit for the operation of printing houses of all types were also introduced, and a maximum list of publications (periodical and non-periodical) was formed for the printing of which a permit was also required.

The magazines «Bulletin of the Ukrainian Central Committee», «Kholmski Visti», «Krakiwski Vesti. People's Magazine of the General Governorate» were analyzed. The first newspaper mainly represented the process of forming the power structure of the General Governorate, the organizational problems of creating the UCC, and cooperation with local branches. The editors of «Kholmski Visti» and «Krakivvski Visti» mainly followed the officially defined priorities in the selection of topics and authors. Also, taking into account the understanding between the Soviet Union and the Third Reich, there is no anti-Soviet rhetoric in the publications, instead there are notes about the formation of the dividing line between the states, close cooperation between the states, and the resettlement campaign on both sides of the border. It is noted that the resettlement process is outlined as a friendly condition, which allows Germans and Ukrainians, Belarusians and Russians (Moscovites) to return and unite with their states. It is emphasized that the ideological basis of the resettlement campaign corresponds to the plans of both leaders,

Key words: propaganda, discourse, censorship, General Government, periodicals.

*Стаття: надійшла до редакції 1.08.2025
прийнята до друку 10.09.2025*